

Przekazywanie ziemi rolnej z zasobu Skarbu Państwa mniejszościowym kościołom i innym związkom wyznaniowym na tzw. Ziemiach Zachodnich i Północnych

1. Uwagi wstępne

W związku z przygotowaniem i publikacją raportu pt. *Jak Trybunał Konstytucyjny usankcjonował bezterminowe uwłaszczanie Kościoła katolickiego na państwowych gruntach rolnych na tzw. Ziemiach Zachodnich i Północnych* Stowarzyszenie SOISH prezentuje kolejny raport dotyczący tych kwestii, ale w odniesieniu do mniejszościowych kościołów i innych związków wyznaniowych.

Przez pojęcie mniejszościowe kościoły i inne związki wyznaniowe należy rozumieć: kościoły i związki wyznaniowe posiadające uregulowaną sytuację prawną na podstawie ustawy partykularnej, czyli takiej która określa status i relacje z państwem konkretnego kościoła lub związku wyznaniowego. Obecnie poza Kościołem katolickim taką regulację posiada 14 podmiotów, w tym trzy związki wyznaniowe działające na podstawie ustaw przedwojennych.

W związku z prowadzeniem w 1991 r. art. 70a do ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (t. j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1347): dalej: *uspkk*, po wejściu w życie Konstytucji RP w 1997 r. pojawił się problem realizacji w tym zakresie konstytucyjnej zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych.

2. Specyfika zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych w odniesieniu do przekazywania nieruchomości rolnych na Ziemiach Zachodnich i Północnych

Konstytucja RP w art. 25 ust. 1 ustanowiła jedną z naczelných zasad stosunku państwa do kościołów i innych związków wyznaniowych, stwierdzając, że Kościoły i inne związki wyznaniowe są równouprawnione. Zarówno judykatura, jak i doktryna podkreślają, że równouprawnienie to nie ma charakteru bezwzględnego i formalnego, ale musi być rozpatrywane w odniesieniu do relewantnej cechy wspólnej Kościołów i innych związków wyznaniowych w konkretnym stanie faktycznym (P. Winczorek 1997, Safjan/Bosek 2016, J. Krukowski 2008, nieco odmiennie M. Pietrzak 2010). Także Trybunał Konstytucyjny

wielokrotnie podkreślał, że równouprawnienie kościołów i innych związków wyznaniowych nie ma charakteru formalnego, a sam ustrojodawca już na poziomie konstytucyjnym dopuścił różnicowanie pozycji poszczególnych kościołów poprzez wprowadzenie konkordatu jako formy regulacji bilateralnych stosunków państwa polskiego z Kościołem rzymskokatolickim.

W ocenie TK *zasada równouprawnienia kościołów i związków wyznaniowych nie zakłada identycznego traktowania wszystkich związków wyznaniowych* (wyr. TK z 8.6.2011 r., K 3/09). TK, przyjmując praktycznie w każdym orzeczeniu wyjaśniającym zasadę równouprawnienia, iż związki religijne mające wspólną cechę istotną powinny być traktowane równo, a nieposiadające wspólnej cechy relewantnej z punktu widzenia danej regulacji – odmiennie, dokonał również próby identyfikacji możliwego ich katalogu. W orzeczeniach TK odmienna regulacja dotycząca spraw majątkowych poszczególnych związków wyznaniowych uzasadniona jest dużymi różnicami uwarunkowań historycznych, liczebnością, strukturą i działalnością poszczególnych podmiotów konfesyjnych, a także odmienną sytuacją faktyczną poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych (wyr. TK z 2.4.2003 r., K 13/02, podobnie wyr. TK z 8.6.2011 r., K 3/09).

Abstrahując od orzecznictwa TK ws. zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych ustawodawca zdecydował się na niepełne uczynienie zadość powyższej zasadzie i wprowadził możliwość ubiegania się przez mniejszościowe kościoły i związki wyznaniowe o bezpłatne przekazanie ziemi rolnej na ZZiP. Równouprawnienie to nie było pełne zarówno w zakresie podmiotowym, czasowym jak i w obszarze areału.

3. Regulacje ustawowe

W wyniku nowelizacji tzw. ustaw partykularnych część mniejszościowych kościołów otrzymało możliwość ubiegania się o przyznanie określonego areału ziemi rolnej w analogicznej do Kościoła katolickiego procedurze administracyjnej.

Ziemie rolne poszczególne kościoły i inne związki wyznaniowe mogły otrzymać na podstawie:

1. art. 45a ust. 1 pkt 2 ustawy stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 43, parafia 15 ha;
2. art. 26b ust.1 pkt 2 ustawy stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 483, parafia 15 ha;

3. art. 43 ust. 1 pkt 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 169, zbór 15 ha;
4. art. 48e ust. 1 pkt 2 ustawy o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1726, parafia 15 ha;
5. art. 34 ust. 1 pkt 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1599, parafia 15 ha;
6. art. 37 ust. 1 pkt 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1712, parafia 15 ha;
7. art. 35 ust. 1 pkt 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1889, kościelna osoba prawna 15 ha;
8. art. 36 ust. 1 pkt 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 13, zbór 15 ha.

Przepisy powyższe od samego początku miały charakter temporalny, co oznaczało, że mniejszościowe kościoły i inne związki wyznaniowe miały określony czas na złożenie wniosków o bezpłatne przekazanie ziemi rolnej z zasobu Skarbu Państwa. I tak **do 31 grudnia 1998 r.** wnioski składały: Kościół Ewangelicko-Augsburski w RP, art. 46a ustawy stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 43, Kościół Ewangelicko-Reformowany w RP, art. 27a ustawy stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 483, Kościół Chrześcijan Baptystów w RP, art. 43 ust. 3 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 169, Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, art. 52a ustawy o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1726, Kościół Polskokatolicki w RP, art. 34 ust. 3 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1599. **Do lipca 1997 r.** wnioski mogły składać: Kościół Ewangelicko-Methodystyczny w RP art. 37 ust. 3 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1712, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w RP, art. 35 ust. 3 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1889. **Do marca 1999 r.** wnioski mógł składać Kościół Zielonoświątkowy – art. 36 ust. 3 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 13.

W stosunku do Kościoła rzymskokatolickiego znaczenie ograniczono zakres podmiotowy jednostek organizacyjnych uprawnionych do wystąpienia z wnioskiem o przekazania ziemi rolnej. W zasadzie uprawnione były tylko parafie, a nie jak w przypadku Kościoła rzymskokatolickiego, także inne kościelne osoby prawne. Ta dyferencja powinna zostać w naszej ocenie dopuszczona jako możliwa do zaakceptowania na gruncie art. 25 ust. 1 Konstytucji, a nie jak orzekł TK dopuszczalność ograniczenia w czasie składania stosownych wniosków przez kościoły mniejszościowe. Z pewną odmiennością mamy do czynienia w przypadku Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego, ponieważ osobowość prawną posiadają 3 instytucje, które otrzymały ją na mocy rozporządzenia ministerialnego (te ze względu na upływ terminu nie mogły złożyć wniosku po swoim powstaniu) oraz 8 podmiotów określonych w ustawie partykularnej (w tym 3 diecezje i seminarium duchowne).

Bezpłatnego otrzymania ziemi rolnej w omawianym trybie w ogóle nie mogły procedować następujące podmioty: Kościół Katolicki Mariawitów w RP, Kościół Starokatolicki Mariawitów w RP, Muzułmański Związek Wyznaniowy w RP, Karaimski Związek Wyznaniowy w RP, Wschodni Kościół Staroobrzędowy, nie posiadający hierarchii duchownej, Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej.

4. Ilość ziemi rolnej przekazanej mniejszościowym kościołom i innym związkom wyznaniowym

W związku z raportem dotyczącym bezpłatnego przekazywania ziemi rolnej Kościołowi katolickiemu SOISH dla nakreślenia pełnego obrazu poruszanej kwestii zwróciło się do Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa z prośbą o informację dotyczącą ilości ziemi rolnej przekazanej poszczególnym kościołom na podstawie przepisów prawa wymienianych w pkt. 3 niniejszego raportu. W odpowiedzi na nasz wniosek pismem z dnia 9 września 2019 r. sygn.. CEN.BDG.WBI.0145.111.2019.KRU.4 otrzymaliśmy interesujące nas dane.

L.p.	Kościół/związek wyznaniowy	ilość w ha	wartość w zł*
1.	Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny	6.516	298.061.388
2.	Kościół Ewangelicko-Augsburski w RP	698	31.928.614
3.	Kościół Ewangelicko-Reformowany w RP	11	503.173

4.	Kościół Ewangelicko-Methodystyczny w RP	254	11.618.722
5.	Kościół Chrześcijan Baptystów	252	11.527.236
6.	Kościół Adwentystów Dnia Siódmego	21	960.603
7.	Kościół Polskokatolicki w RP	153	6.998.679
8.	Kościół Zielonoświątkowy w RP	365	16.696.195
razem		8.270	378.294.610

*Według przyjętej metodologii wyceny (w przypadku Kościoła Katolickiego) zgodnie ze średnią ceną ha gruntu rolnego wg GUS w I kw. 2019 r. (45.743 zł/ha) daje to potencjalną aktualną wartość gruntów **w wysokości 378.294.610 zł¹**.

Jeżeli chodzi o stosunek do ziemi rolnej przekazanej do tej pory Kościołowi katolickiemu to **8 mniejszościowych kościołów otrzymało łącznie 10,84% arealu jaki otrzymał Kościół katolicki.**

5. Podsumowanie

Prezentowane dane statystyczne ukazują z jaką faktyczną ekonomiczną dyskryminacją w zakresie zasad i trybu bezpłatnego przekazywania ziemi rolnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych mamy do czynienia porównując pozycję Kościoła Katolickiego i mniejszościowych kościołów i związków wyznaniowych. Jak wskazaliśmy w poprzednim raporcie do sytuacji tej doprowadził wyrok Trybunału Konstytucyjnego K 03/09 z 8.6.2011. Jak podkreślaliśmy nie może on być oczywiście w żaden sposób kontestowany i na jego podstawie funkcjonowanie art. 70a uspkk w obrocie prawnym znajduje usankcjonowanie. Podjęta w poprzednim raporcie polemika autorów z przesłankami wydanego orzeczenia ma jedynie wskazać na problem zbyt daleko idącej ogólności w rozpatrywaniu przez judykaturę przesłanek usprawiedliwiających różnicowanie w traktowaniu poszczególnych związków wyznaniowych w oparciu o art. 25 ust. 1 Konstytucji. Polemika ta wespół z podanymi wyliczeniami pokazują jak daleko dyskryminujące (na płaszczyźnie społecznej i ekonomicznej) jest pozbawienie przez ustawodawcę parafii innych niż katolickie skorzystania z możliwości nieograniczonego w czasie otrzymywania gruntów rolnych.

¹ Przyjmując najniższą cenę gruntu, najsłabszej klasy, która wg. danych GUS w I kw. 2019 r. wynosiła w województwie zachodniopomorskim 22.833 zł/ha da to wartość ziemi na poziomie 188.828.910 zł.

TK przyczynił się tym samym do wzrostu potęgi ekonomicznej Kościoła rzymskokatolickiego, nie rozpatrując jednocześnie w sposób właściwy i dogłębny relewantności cechy wspólnej wszystkich kościołów i innych związków wyznaniowych, które najpóźniej w 1998 r. musiały zakończyć składanie wniosków. Tymczasem Kościół katolicki przez kolejne 21 lat otrzymywał i nadal otrzymuje bezpłatnie ziemię rolną z zasobu Skarbu Państwa, co wbrew intencją sędziów TK nie można uznać za wynik dopuszczalnego konstytucyjnie różnicowania pozycji poszczególnych związków wyznaniowych.

W tym kontekście pozostaje rozważnie możliwości zaskarżenia do TK poszczególnych przepisów ustaw partykularnych, które ograniczały w czasie możliwość złożenia przedmiotowego wniosku przez osoby prawne kościołów do tego uprawnionych. Wydając orzeczenie K 03/09 TK nie wypowiedział się bowiem wprost o konstytucyjności tych konkretnych regulacji. Rozpatrując taką możliwość z punktu widzenia przyjętej linii orzeczniczej, wydaje się, że takie wnioski musiałyby doprowadzić do zmiany przyjętej przez TK linii orzeczniczej i rewizji zbyt pochopnego w naszej ocenie dopuszczania do różnicowania poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych o uregulowanej ustawowo sytuacji prawnej. Takie wnioski na podstawie art. 191 ust. 1 pkt 1) Konstytucji RP mogłyby wystąpić zainteresowane kościoły i inne związki wyznaniowe. Orzeczenie o niekonstytucyjności przepisów ograniczających w czasie poszczególnym kościołom możliwość składania przedmiotowych wniosków nie musiałyby jednocześnie podważać konstytucyjności art. 70a uspkk.

Autorzy: Tomasz Resler, Agnieszka Filak